

20. Сьелунд А. Групповая психология. — Копенгаген, 1972. — 92 с.

У статті розглядається проблема співробітництва у навчальному процесі та його значення. На основі наукової літератури з психології та педагогіки висвітлюється проблема застосування навчального співробітництва в системі «викладач-студент». З'ясовано вплив такої форми організації навчальних занять на появу змін: в мотиваційній сфері; в емоційній сфері; у сфері саморегуляції; в інтелектуальній сфері; в предметно-практичній сфері, а саме — вміння прояснювати для себе суперечливі погляди і думки; вміння правильно аргументувати.

Ключові слова: співробітництво, навчальне співробітництво, педагогічний ВНЗ, студент, предметно-практична сфера, природничо-математичні спеціальності.

В статье рассматривается проблема сотрудничества в учебном процессе и его значение. На основе научной литературы по психологии и педагогике освещается проблема применения учебного сотрудничества в системе «преподаватель-студент». Показано влияние данной формы организации учебных занятий на появление изменений: в мотивационной сфере; в эмоциональной сфере; в сфере саморегуляции; в интеллектуальной сфере; в предметно-практической сфере, а именно — умение прояснять для себя противоречивые взгляды и мнения, умение правильно аргументировать.

Ключевые слова: сотрудничество, учебное сотрудничество, педагогический вуз, студент, предметно-практическая сфера, естественно-математические специальности.

This paper addresses the problem of cooperation in the educational process and its importance. On the basis of the scientific literature on the psychology and pedagogy highlights the problem with the use of educational cooperation in the «teacher- student». The influence of this form of training sessions on the appearance of change: in the field of motivation; in the emotional sphere; in the volitional sphere; in the field of self-regulation; in the intellectual sphere in the subject and practical field.

Key words: collaboration, learning co- teaching university, student, subject- area natural and mathematical skills.

УДК 378.046-021.68-051:821

Л.В. Чумак
м. Херсон, Україна

ОСОБЛИВОСТІ АНДРОГОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ АКСІОЛОГО-АНДРОГОГІЧНОГО КОМПОНЕНТУ СТРУКТУРИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Кардинальні перетворення українського соціуму актуалізують зміни в освітянській сфері та перегляд освітньої політики як у цілому, так і її складових компонентів, зокрема, стратегії освіти дорослих, що покликана допомогти людині правильно орієнтуватися в змінних життєвих ситуаціях. Готовність суспільства до глобальної перебудови значною мірою визначається ступенем розробленості систем та технологій освіти дорослих, їх орієнтацією на розвиток творчих здібностей і професійної компетенції особистості. Одним із шляхів вирішення означеної проблеми, з нашої точки зору, є посилення уваги до розвитку професійної майстерності вчителя в системі післядипломної освіти через звернення до андрогогічного аспекту.

Аналіз попередніх досліджень. Питанню визначення сутності, природи і складових феномена педагогічної майстерності присвячено праці І. Зязюна, А. Макаренка, О. Мирошник, В. Семиченко, В. Сухомлинського, Л. Хомич та ін. Проблемою покращення педагогічної діяльності через обґрунтування основ і показників фахової майстерності вчителя опікувалися В. Буряк, О. Дубасенюк, Н. Ничкало, В. Сластьонін, Г. Тарасенко та інші. Аспекти післядипломної освіти вивчали В. Кремень, Ю. Кулюткін, В. Олійник, В. Онушкін, Є. Павлютенков, Н. Протасова та ін.

Метою статті є визначення в педагогічній теорії сутності поняття «професійна майстерність» та андрогогічної складової аксіолого-андрогічного компоненту структури

розвитку професійної майстерності вчителя в системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. Професійне вдосконалення педагога, оновлення професійних знань, опанування нових педагогічних технологій, застосування в післядипломному педагогічному процесі інноваційних методів і форм навчання як важливої умови модернізації освіти актуалізується в низці законів, а саме: у Законі України «Про освіту» [7], у Законі України «Про вищу освіту» [5], у Законі України «Про загальну середню освіту» [6] та ін. «Керуючим принципом державної освітньої політики та одним із центральних завдань вищої школи» у Національній доктрині розвитку освіти проголошено ефективну підготовку педагогічних працівників [9, с. 2]. Отже, актуальність проблеми розвитку професійної компетентності вчителя в системі післядипломної освіти проголошено на державному рівні.

Термін «майстерність» у «Тлумачному словнику російської мови» С. Ожегова та Н. Шведової (2003 р.) визначається у двох напрямках, а саме: «1. Уміння, володіння професією, трудовими навичками; 2. Високе мистецтво в будь-якій галузі, тобто такий рівень виконання діяльності, який веде до високих результатів у цій сфері» [10, с. 345]. Категорією, котра «належить психології праці й акмеології та характеризує властивість особистості, придбану з досвідом як вищий рівень професійних умінь у певній галузі, досягнутий на основі гнучких навичок і творчого підходу» визначає поняття «майстерність» К. Платонов [12, с. 111]. У «Педагогічній енциклопедії» (1965 р.) дефініція «професійна майстерність тлумачиться як «високе і постійно вдосконалюєме мистецтво виховання і навчання, доступне кожному педагогу, що працює по покликанню і любить дітей» [11, с. 739]. На думку Р. Шакурова, професійна майстерність має базуватися на «високому духовному рівні, загальній культурі, педагогічному досвіді та притаманним педагогові особистісним якостях, що мають професійне значення» [13, с. 31]. «Зростання професійної майстерності значно мірою залежить від того, наскільки кваліфіковано буде організовано цей процес, чітко й адекватно здійснюватиметься зворотній зв'язок, як ефективно спрацює система організаційно-методичних заходів, що забезпечують засвоєння і розвиток відповідних якостей і вмінь, сформованості рефлексії» вважає О. Гура [4, с. 102]. Отже, професійна майстерність учителя розуміється нами як реалізація ним висококласної компетентнісної педагогічної діяльності на основі системи знань, умінь, навичок, особистісних якостей і педагогічного досвіду.

З нашої точки зору, масштабність проблеми зростання професійної майстерності вчителя в системі післядипломної освіти дозволяє розглядати її рішення як багатофакторний складний процес, що базується на чіткому обґрунтованому визначенні сутності її структурних компонентів, які в процесі інтеграції і в певній системі слугуватимуть базою для розглянутого феномену. Вимоги до професійної майстерності педагога виражено через професійну компетентність та загальнокультурні компетенції, якими має опанувати учитель, тобто володіти (цінностями), знати (предмет), уявляти (діяльність), вміти (навчати). Стрижневими компонентами зростання професійної майстерності вчителя, з нашої точки зору, є: ціннісні орієнтації дорослої людини (аксіолого-андрологічний компонент), знання предмету (гносеологічний компонент), усвідомлені уявлення і педагогічна техніка (конструктивно-технічний компонент), вміння навчати (праксеологічний компонент). Отже, у вищевказаному контексті ми вважаємо доцільним спрямуванні вектору нашої наукової розвідки на визначення особливостей андрогогічної складової аксіолого-андрологічного компоненту структури розвитку професійної майстерності вчителя в системі післядипломної освіти.

В «Українському педагогічному словнику» (1997 р.) вказується, що «андрагогіка (від грец. ἀνήρ (άνδρος) — доросла людина і грец. αγωγή — керівництво, виховання) — педагогіка дорослих, одна з педагогічних наук, яка займається дослідженням проблем освіти, самоосвіти й вихованням дорослих» [3, с. 25]. В електронному ресурсі «Андрогогіка — искусство и наука обучения взрослых» тлумачення вказаної дефініції декілька різняться, а саме: «Андрогогіка (у перекладі з грецької андрос — доросла людина, чоловік; агогейн — вести, «ведення дорослої людини») — наука, яка розкриває теоретичні та практичні аспекти навчання дорослої людини протягом усього життя» [1]. Отже, наука андрагогіка

допомагає особистісному зростанню й розкриттю прихованого потенціалу людини.

Малознайомий нам термін «андрагогіка» вперше було вжито в 1833 р. німецьким ученим, істориком А. Каппом. Становлення її як самостійної науки відбулося в 1950-1970-х р. і «пов'язане з іменами вчених: американців М. Ноулза і Р. Сміта, англійця П. Джарвіса, німця Ф. Пьоггелера, голландця Т. Тен Хаве, поляка Л. Турроса та ін.» [3, с. 25]. Мінливість сучасного інформаційного простору сприяє швидкій (протягом 5-10 років) моральній застарілості знань. «Сучасна людина не може собі дозволити одного разу отримати освіту, а потім 30-40 років працювати згідно готової формули» [1]. Отже, можна припустити, що майбутнє освітнього процесу в цілому саме за андрагогікою.

Незважаючи на те, що деякі педагогічні методи виявляються універсальними, проте професійне навчання дорослої людини значно відрізняється від навчання дитини і має специфічні особливості, що максимально відображають специфіку роботи з учнями зрілого віку. Отже, з нашої точки зору, для ефективності реалізації означеного процесу викладачам-андрологам бажано формувати в себе здатність швидко перемикатися з одного професійно-педагогічного підходу на інший.

На відміну від навчання школярів, що у більшості випадків має відверто примусовий характер, який гуманним учителем може бути пом'якшеним засобами переконання, стимулюванням інтересу, прилученням до світу дорослих через освоєння соціальних ролей, у навчальному процесі системи післядипломної освіти питання примусу позбавляється всякого сенсу, оскільки ініціатором навчання є сам учитель, котрий проявляє активність та розуміння щодо необхідності усвідомлення нових знань і навичок на основі чітко сформованих професійних планів і кар'єрних устремлінь. Означене надає можливість застосовувати в курсовий період підвищення кваліфікації значно більше інноваційних методів навчання, оскільки активні сприйняття і мислення дозволяють слухачам зовсім по-іншому засвоювати новий матеріал. Отже, на нашу думку, стрижнем діяльності викладача доцільно визначати завдання максимально можливого швидкого задоволення вищевказаних запитів учителя, що актуалізують необхідність поєднання навчального процесу з активним процесом самонавчання й розробку матеріалів для самостійної освіти.

На відміну від більш швидшого засвоєння інформації у дитячому віці, мозок старіючої людини усвідомлює новий матеріал набагато повільніше. «За статистикою, кількість годин, необхідних для навчання водінню автомобіля, зі збільшенням віку на кожні десять років подвоюється» [2]. Отже вікова непластичність мозку слухачів-вчителів актуалізує пошук ефективної методології подачі навчального матеріалу в системі післядипломної освіти.

У ситуації, коли вчитель зазвичай є одним з головних авторитетів у дитячому житті та зразком для наслідування, педагогу легко працювати, адже при формуванні особистості учня його слова автоматично сприймаються як істина, що часто зумовлює появу в його голосі менторського тону, звички дивитися на всіх зверхньо та при нагоді повчати. У системі післядипломної освіти, на нашу думку, навчальний процес бажано будувати на рівній у психологічному плані взаємодії партнерів — викладача й дорослого учня, тобто як ділові відносини поважаючих себе і один одного людей, у котрих учитель далеко не завжди займає провідну позицію. На думку С. Гладишева, «питання вибору ведучого і веденого в процесі навчання, як правило, вирішується з'ясуванням співвідношення психологічної сили, вагою авторитету й професійного капіталу кожного» [2].

На відміну від школярів, для яких навчання є основним видом діяльності, поєднання вчителем навчання з роботою породжує деякі труднощі. Значно знижує навченість курсантів конкуренція різних видів діяльності за мозкові ресурси педагога.

На відміну від учителів, для яких учень є «табула раса» (лат. чиста дошка), викладачі-андрологи часто стикаються з протидією значної кількості колишніх стереотипів мислення та поведінки курсантів. Набагато ускладнює процес формування професійної майстерності вчителя в системі післядипломної освіти навчання вже сформованих людей, яких раніше вже чомусь навчили і в яких укорінилися певні звички в житті та роботі. Не пошкодити життєво важливі

напрацювання фахівця допомагають додаткові професійні знання і навички викладача-андролога. «Одна і та ж звичка у праці для нього може бути перешкодою, а в життєвих справах основою благополуччя. Це вимагає від андрагогії високого інтелекту, знання психології та особливої акуратності в обігу з дорослими учнями» [2].

З нашої точки зору, андрагогічну складову аксіолого-андрагогічного компоненту структури розвитку професійної майстерності вчителя в системі післядипломної освіти бажано будувати на певних принципах, а саме: першочерговість спільної діяльності викладача й групи; значне місце самостійного навчання вчителя у курсовий період і його провідна діяльність у міжкурсовий час; опора на наявний життєвий досвід, практичні вміння і навички як викладача, так і вчителя, що дозволяють активне використання наявного інформаційного багажу для надбудови нових знань і є основоположним у розвитку творчих здібностей курсантів; спирання на принцип коригування застарілого особистісного досвіду й консервативного підходу, «що стоїть на шляху оволодіння новими знаннями, допомагає людям з усталеними стереотипами, які не бажають йти в ногу з часом, придбати мотивацію і потребу в навчанні» [1]; принцип свободи у виборі цілей, змісту, методів, термінів і місця навчання, який сприяє розвитку творчого потенціалу дорослих «учнів».

Наш досвід доводить, що ефективності навчання вчителів у системі післядипломної освіти значно сприяє використання під час інтерактивних занять різних варіацій моделі Д. Колба — фахівця з психології навчання дорослих, яка «містить чотири основні стилі навчання, які засновані на чотирьохетапному навчальному циклі, й пропонує як спосіб розуміння різних стилів навчання пояснення циклу емпіричного навчання. В ідеальній ситуації означений процес являє собою цикл навчання або спіраль, у рамках якої спеціаліст «знайомиться з усіма основами», «тобто цикл накопичення особистого досвіду, обдумування, роздуми і дії. Безпосередній або конкретний досвід приводить до спостережень і роздумів. Потім ці роздуми асимілюються (сприймаються і перетворюються) в абстрактні поняття, що мають значення для дій, які людина може активно спробувати і випробувати, що дозволяє отримувати новий досвід, тобто: 1. Конкретний досвід; 2. Розумові спостереження; 3. Абстрактна концептуалізація; 4. Активне експериментування» [8].

Отже, використання моделі Колба в навчальному процесі післядипломної освіти передбачає наявність наступних етапів: аналіз наявного практичного та життєвого досвіду; фаза рефлексії для осмислення фахівцем отриманих даних, аналізу та роздумів щодо їх значення для професійної діяльності; етап теоретичного узагальнення з метою встановлення зв'язків між отриманими знання і наявним досвідом для можливості подальшої генерації ідей та побудови нових моделей; експериментальна стадія як практичне використання «нових моделей» на практиці, під час якої робляться висновки про їх придатність і можливості використання у професійній діяльності.

Для підвищення ефективності зростання професійної майстерності вчителя в системі післядипломної освіти, на нашу думку, викладачам бажано також приділяти увагу і деяким особливостям протікання психічних процесів у дорослих людей, а саме: увага — «у дорослих людей об'єм запам'ятовування об'єктів в середньому становить в середньому від 6 до 11, що слід враховувати при доборі матеріалу — більш продуктивного перемикавання з одного виду діяльності на інший відбувається у випадку зацікавлення аудиторії у новому завданні, концентрація уваги відбувається успішніше при актуальному характері інформації, використанні різних каналів сприйняття та прийомів підтримання емоційного фону (гумор, афоризми, крилаті слова); пам'ять — краще запам'ятовується не тільки початкова і завершальна інформація («ефект краю»), а й та, що не має закінченої дії (перервана робота запам'ятовується в 2 рази краще, ніж завершена); працездатність — підвищенню засвоєння нового матеріалу сприяє його розбиття на кілька занять, тривалість кожного з яких не доцільно перебільшувати 1,5 годин. Викладачу-андрологу, з нашої точки зору, під час проведення занять бажано звертати увагу і на «етапи працездатності дорослої людини», а саме: «на початку тренінгу до 20 хв. відбувається «включаємість» у роботу, тому матеріал повинен бути полегшеним для сприйняття.

Далі настає фаза максимальної працездатності, яка триває 30-40 хв. Наступні 30 хв. відбувається спад активності, увага слабшає, запам'ятовування відбувається менш продуктивно. Останні 10 хв. характеризуються виснаженням психічних процесів, однак, пам'ятаючи про «ефект краю», на цьому відрізку роботи слід повторити все, викладене на тренінгу, що допоможе кращому запам'ятовуванню матеріалу» [1].

Висновок. Таким чином, урахування вищевказаних особливостей андрогогічної складової аксіолого-андрогогічного компоненту структури розвитку професійної майстерності вчителя в системі післядипломної освіти, *на нашу думку*, значно сприятиме ефективній реалізації означеного процесу. Доцільними напрямками подальших досліджень щодо ефективності професійного зростання фахівців освітнянської галузі в системі післядипломної освіти можуть бути визначення акме-траєкторії спеціалістів різних профілів.

Література:

1. Андрогогика — искусство и наука обучения взрослых / Современное образование. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://neuch.org/realias/andragogika-iskusstvo-i-nauka-obucheniya-vzroslykh>.
2. Гладышев С. Андрогогика? Это вам не педагогика! — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.ubo.ru/articles/?cat=124&pub=1106>.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. — К. : Либідь, 1997. — 376 с.
4. Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект [монографія] / О. І. Гура. — Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2006. — 332 с.
5. Закон України «Про вищу освіту» // Освіта України, 2002. — № 17. — С. 2-8.
6. Закон України «Про загальну середню освіту» // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, 1999. — № 15. — С. 6-31.
7. Закон України «Про освіту». — К. : Концепції педагогічної освіти, 1996. — С. 20-88.
8. Модель Колба / Матеріал из Википедии — свободной энциклопедии. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Модель_Колба.
9. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта. — 2001. — № 60-61. — С. 2-6.
10. Ожегов С. И. и Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова ; РАН, Ин-т русского языка им. В. В. Виноградова. — 4-е изд., доп. — М. : ИТИ Технологии, 2003. — 944 с.
11. Педагогическая энциклопедия. — Т. 2. Ж — Мясищев. — М. : Изд-во «Сов. энциклопедия», 1965. — 911 с.
12. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий: Учебное пособие. — М. : Высшая школа, 1981. — 175 с.
13. Шакуров Р. Х. Творческий рост педагога / Р. Х. Шакуров. — М. : Знание, 1985. — 167 с.

У статті розглядається сутність поняття «професійна майстерність учителя». Подається тлумачення сутності андрогогічної складової аксіолого-андрогогічного компоненту структури розвитку професійної майстерності вчителя в системі післядипломної освіти, що містить також гносеологічний, конструктивно-технічний і праксеологічний компоненти. Визначаються особливості вказаної педагогічної конструкції в контексті навчання дорослих.

Ключові слова: професійна майстерність, андрагогіка, особливості андрогогічної складової аксіолого-андрогогічного компоненту структури розвитку професійної майстерності вчителя в системі післядипломної освіти.

В статье рассматривается смысловое значение понятия «профессиональное мастерство учителя». Подается толкования сущности андрогогической составляющей аксиолого-андрогогического компонента структуры развития профессионального мастерства учителя в системе последипломного образования, которая содержит еще гносеологический, конструктивно-технологический и праксеологический компоненты. Определяются особенности указанной педагогической конструкты в контексте обучения взрослых.

Ключевые слова: профессиональное мастерство, андрагогика, особенности андрогогической составляющей аксиолого-андрогогического компонента структуры развития профессионального мастерства учителя в системе последипломного образования.

The article examines essence of notion «professional skill of teacher». It is given definition of essence of androgogical part of axiological and androgogical component of structure of development of professional skill of teacher in system of postgraduate education, that contains also gnoseological, constructive, technical and praxeological components. It is defined peculiarities of mentioned pedagogical construction in context of teaching of adults.

Key words: professional skill, androgogy, peculiarities of androgogical part of axiological and androgogical component of structure of development of professional skill of teacher in system of postgraduate education.